

**DOUĂ
LECTȚII
DESPRE
INFERNUL
LUI
DANTE**

GALILEO GALILEI

DOUĂ LECTII DESPRE INFERNUL LUI DANTE

EDIȚIE ÎNGRIJITĂ, TRADUCERE ȘI NOTE DE
SMARANDA BRATU ELIAN

PREFAȚĂ DE
HORIA-ROMAN PATAPIEVICI

RECONSTITUIRI GEOMETRICE DE
TUDOR ELIAN

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactor: Grigore Vida
Coperta: Angela Rotaru
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
DTP: Iuliana Constantinescu, Dan Dulgheru

Tipărit la Master Print Super Offset

© HUMANITAS, 2021, pentru prezenta versiune românească

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Galilei, Galileo

Două lecții despre Infernul lui Dante / Galileo Galilei;

ed. îngrij., trad. și note de Smaranda Bratu Elian;

pref. de Horia-Roman Patapievici; reconstituiri geometrice de Tudor Elian. –

București: Humanitas, 2021

ISBN 978-973-50-7245-2

I. Bratu Elian, Smaranda (ed; trad.; note)

II. Patapievici, Horia-Roman (pref.)

III. Elian, Tudor

82.09

EDITURA HUMANITAS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România

tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51

www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro

Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro

Comenzi telefonice: 0723 684 194

Cuprins

Prefață
de Horia-Roman Patapievici

7

Notă asupra ediției
de Smaranda Bratu Elian

47

LECȚIA ÎNTÂI

55

LECȚIA A DOUA

91

Note

113

Anexă

121

Prefață
Dante & Galileo: întâlnirea din 1587

Între 1540 și 1589 a înflorit la Florența o instituție de înaltă cultură, Academia Florentină, urmașa faimoasei Academii Platonice, activă în jurul lui Marsilio Ficino între 1462 și 1494, tot la Florența (dizolvată în 1522, din motive politice).ⁱ Ambele au fost întemeiate de un Cosimo de' Medici: Academia Platonică de către Cosimo di Giovanni de' Medici, zis *il Vecchio* (cel Bătrân), Academia Florentină de către Cosimo I de' Medici, Duce al Republicii Florentine din 1536, iar din 1569 Mare Duce al Toscanei.ⁱⁱ În perioada ei de glorie, Academia Florentină a instituit tradiția unor conferințe publice dedicate comentării și explicării anumitor pasaje din *Divina Comedie*. Studiul așa-zicând public al *Divinei Comedii* era, pentru membrii Academiei Florentine, polemic. Ei încercau să contrazică (ori măcar să atenueze) critica făcută

ⁱ Motivul a fost conjurația (ratată) împotriva cardinalului Giulio de' Medici (din 1523, papă sub numele de Clement VII), care pe atunci ocupa poziția de Governatore cittadino, organizată împotriva lui de către membrii republicani ai Academiei.

ⁱⁱ Granducato di Toscana, în latinește Magnus Ducatus Etruriæ, avea statut de monarhie; în Italia, Marele Ducat al Toscanei se bucura de o putere politică, un prestigiu și o influență culturală considerabile, care nu erau neglijabile nici în ochii marilor regate europene.

de Pietro Bembo în 1525 limbii și stilului lui Dante, pe care le pusese în contrast cu limba și stilul lui Petrarca, în poezie, iar în proză, cu limba și stilul lui Boccaccio.ⁱ

Între cei care au conferențiat despre Dante se numărau oameni deja faimoși, ca Benedetto Varchi, Pier Francesco Giambullari, Giovan Battista Gelli, și alții, care aveau să devină faimoși mai târziu, precum Galileo Galilei. Cele două lecții ținute în 1587 de Galilei se înscriu, deci, într-o linie ilustră.ⁱⁱ Una dintre temele predilecte ale acestor prelegeri publice era locul, forma și mărimea Infernului lui Dante. Academia Florentină lansase public ideea unui arbitraj între două interpretări, care în tradiția comentariilor dantești făceau autoritate și prilejuiau înfruntări: era vorba de viziunea asupra Infernului dantesc și a calculelor aferente făcute un secol mai înainte de Antonio Manetti, folosite de Cristoforo Landinoⁱⁱⁱ

ⁱ Lucrarea lui Pietro Bembo din 1525 este *Prose della volgar lingua*. Cu sensul general al lucrării lui Bembo, Academia Florentină nu putea fi decât de acord: limba literaturii italiene înalte trebuia să fie limba literaturii florentine a secolului al XIV-lea; divergența apărea atunci când era vorba de modele: membrii Academiei nu îi reproșau lui Bembo viziunea asupra lui Petrarca sau Boccaccio, ci poziția lui critică față de limba și stilul lui Dante.

ⁱⁱ Pentru anii 1540–1589, lista conferențiarilor, precum și argumentul susținut (cu câteva indicații bibliografice) se află în „Nota aggiunta: Tavola delle lezioni sopra Dante fatte nell'Accademia Fiorentina“ din volumul Michele Barbi, *Della fortuna di Dante nel secolo XVI*, T. Nistri e C., Pisa, 1890, pp. 216–235. Conferința lui Galileo Galilei este consemnată astfel: „*Trattò della figura, del sito e della grandezza dell'Inferno in due lezioni, difendendo l'opinione del Manetti dalle opposizioni del Vellutello*“ (p. 235); în dreptul mențiunii este indicat anul 1587, fără precizarea datei (lună, zi).

ⁱⁱⁱ Cristoforo Landino este autorul celui mai influent comentariu renascentist al *Divinei Comedii*, publicat și republicat de șaisprezece

în comentariul său la *Divina Comedie* din 1481 și expuse pe larg de Girolamo Benivieni în 1506¹, și viziunea propusă de Alessandro Vellutello, însoțită de ilustrații proprii și de calcule diferite de cele ale lui Manetti, în comentariul său la ediția

ori între 1481, când apare la Florența (tipărit de Nicholò di Lorenzo della Magna) sub titlul *Comento di Christophoro Landino fiorentino sopra la Comedia di Danthe Alighieri Poeta fiorentino*, și 1596, când apare, tot la Florența, prima ediție critică a textului dantesc, stabilit de Accademia della Crusca (*La Divina Commedia di Dante Alighieri nobile fiorentino ridotta a miglior lezione dagli Accademici della Crusca*).

Numele *La Divina Commedia* ca titlu pentru poemul lui Dante apare abia în 1555, în textul editat de Lodovico Dolce și tipărit la Veneția de Gabriele Giolito de' Ferrari, și se impune apoi definitiv. Până atunci, poemul lui Dante era numit în mai multe feluri: *La Comedia di Dante* (Martino Paolo Nidobeato, 1477–1478), *Le terze rime de Dante* (titlu dat de Pietro Bembo ediției scoase în 1502 la Veneția de Aldus Manutius), *La Comedia di Dante Alighieri* (titlu dat de Alessandro Vellutello) sau chiar *Lo' Nferno El Purgatorio El Paradiso di Dante Alagheri*, cum face ediția Aldus Manutius/Andreea Toressani di Asolo (Veneția) din 1515. Dante însuși nu are un singur nume pentru poemul său: în *Infernul*, XVI, 128 și XXI, 2 l-a numit „*Comedia*“ (cu un singur „m“), iar în *Paradisul*, XXIII, 62 și XXV, 1, „*sacrato poema*“, respectiv „*poema sacro*“.

¹ Girolamo Benivieni, în epocă un cunoscut și respectat poet, este cel care a stabilit textul ediției *Commedia di Dante insieme con uno Dialogo circa el sito forma et misure dello Inferno*, tipărită de Filippo Giunti la Florența în 1506 (ediție numită prescurtat *La Giuntina*), unde apare acest dialog cu Antonio Manetti (*Dialogo di Antonio Manetti, cittadino fiorentino circa al sito, forma, & misure dello Inferno di Dante Alighieri poeta eccellentissimo*), împreună cu primele ilustrații care lămuresc problema care ne preocupă aici, anume locul, forma și mărimea Infernului descris de Dante. Benivieni deschide ediția cu un poem în *terza rima* intitulat „*Cantica florentinului Hieronymo Benivieni spre lauda excelentisimului poet Dante Alighieri*“ (am rezumat, dedicația e mai lungă).

Divinei Comedii din 1544.ⁱ Pentru Florența și Academia Florentină, chestiunea „Manetti sau Vellutello“ devenise cumva ritualică: mulți florentini vedeau în tranșarea ei în favoarea lui Manetti (florentin) și împotriva lui Vellutello (originar din Lucca) o chestiune de onoare.ⁱⁱ

Cândva, spre sfârșitul anului 1587 (nu știm exact când), Baccio Valori, care era atunci pentru a doua oară consul al Academiei Florentine, l-a invitat pe foarte tânărul Galileo Galilei să tranșeze chestiunea de onoare veche deja de patruzeci și trei de ani (din 1544, când apăruse noua viziune a lui Vellutello, interpretată de florentini, nu fără temeii, ca o ofensă și o injurie). Invitația de a conferenția implica, deci, o obligație: Galileo Galilei trebuia să confirme că Florența și membrii Academiei Florentine aveau dreptate, iar Lucca și Vellutello, împreună cu toți cei care îi urmau, se înșelau.

Sunt aici trei termeni care trebuie lămuriiți. Academia Florentină este primul, Galileo Galilei este al doilea, disputa referitoare la Infernul dantesc este al treilea.

ⁱ *La Comedia di Dante Alighieri con la nova esposizione di Alessandro Vellutello*, Francesco Marcolini, Venezia, 1544.

ⁱⁱ Dezonoarea pe care florentinii o resimțeau față de Lucca era stupidă. Ea data din 1430, când Florența, ca putere invadatoare, fusese sever înfrântă de Lucca. Pentru a cuceri cetatea, florentinii se gândiseră să-și croiască drum în cetate inundând una dintre porțile de acces. Planul, imaginat și executat (se pare) de Brunelleschi, era să devieze cursul râului Serchio peste Porta dei Borghi. Ingenioasa manevră florentină fusese însă zădărnicită de una dintre revărsările periodice ale râului (de care locuitorii cetății știau, iar florentinii, nu), care inundase și pulberase tabăra florentină.

I. ACCADEMIA FIORENTINA

Au existat numeroase Academii la Florența (și foarte multe în toată Italia), dar pentru problema noastră două sunt importante. Prima este Academia Platonice înființată de Cosimo de' Medici în 1462, a cărei cea mai creatoare perioadă de activitate se încheie la doi ani după moartea lui Lorenzo de' Medici zis Magnificul, în 1494, când familia Medici este expulzată din Florența, Pico della Mirandola și Angelo Poliziano mor, corespondența publică a lui Marsilio Ficino (urmărită de toată Europa cultivată) încetează brusc, iar în 1499 moare și Ficino, omul în jurul căruia se constituise formidabilul grup de artiști, poeți, literați și învățați ai Academiei. Cercul Academiei incluseze filozofi ca Giovanni Pico della Mirandola și Francesco Cattani da Diacceto, precum și literați umaniști cu gusturi și înclinații filozofice, ca Lorenzo de' Medici, Angelo Poliziano, Cristoforo Landino, Gentile de' Becchi și Girolamo Benivieni. Ideea înființării unei Academii Platonice îi venise lui Cosimo de la impresia covârșitoare lăsată asupra elitelor intelectuale florentine de conferințele despre Platon ținute public, cu ocazia Conciliului de la Ferrara–Florența (1438), de către Georgios Gemistos Plethon, un grec și un bizantin platonizant, neoplatonician și anti-aristotelic.¹ Deși artistic Renașterea italiană este anti-bizantină, intelectual sursele ei sunt bizantine: de acolo îi vin greaca, neoplatonismul, Platon și scrierile hermetice. Academia Platonice de la Florența a dat Renașterii conținutul ei intelectual specific. Fără neoplatonismul și hermetismul Academiei Platonice florentine nu există o substanță intelectuală

¹ Vezi Georgios Gemistos Plethon, *În ce privințe se deosebește Aristotel de Platon*, ediție bilingvă, traducere, comentarii și studiu de Alexander Baumgarten, Polirom, Iași, 2021. Este un text adresat publicului florentin, scris de Plethon pe când se afla la Florența.

Notă asupra ediției

În acest an, Italia și împreună cu ea lumea întreagă comemorează șapte sute de ani de la stingerea din viață a lui Dante Alighieri, unul din patriarhii literaturii și culturii europene și mondiale. Pe lângă alte semne de reverență venite din partea României, am considerat nimerit să le oferim, prin acest volum, pentru prima dată cititorilor români o mărturie de excepție: cea despre întâlnirea dintre două genii supreme ale Italiei: cel al literaturii, Dante Alighieri, și cel al științei, Galileo Galilei.

Întâlnirea s-a petrecut la mai bine de două secole după moartea lui Dante, când, în 1587 sau 1588, Academia Florentină îl invită pe tânărul Galilei să țină două lecții despre forma, locul și mărimea Infernului lui Dante. Lecțiile se înscriau într-un ciclu generos de prelegeri despre Dante organizate de aceeași academie și aveau un scop precis: să justifice viziunea florentină asupra topografiei Infernului dantesc. Interesant este că, în vreme ce alte prelegeri din această serie au fost imediat publicate și s-au bucurat de o largă recunoaștere în epocă, cele ținute de Galilei par să fi fost date la scurtă vreme uitării, drept care timp de trei secole nu s-a mai știut nimic de ele. Primul biograf al lui Galilei, discipolul și admiratorul său Vincenzo Viviani, care i-a reconstituit cu mare grijă întreaga operă, nu le pomenește deloc. Motivele acestei eclipse pot fi doar bănuite: pe de o parte, Galilei, care se bucura, desigur, de încrederea Academiei în calitate de matematician, de cunoscător al literelor și artelor și de nobil florentin, avea totuși numai 24 de ani, adică era departe de a fi deja marele Galilei, pe când ceilalți conferențieri erau în majoritate personalități bine afirmate și membri ai Academiei; pe de altă parte însă, pleoaria matematică a lui Galilei conținea o greșeală nu lipsită de

importanță – detaliată în prefață –, pe care a dovedit-o chiar el în opera sa capitală *Discorsi e dimostrazioni matematiche intorno a due nuove scienze (Discuții și demonstrații matematice cu privire la două noi științe)*, apărută în 1638 la Leiden, în tipografia fraților Elsevir. Există mărturii că Galilei refuza să vorbească despre lecțiile sale dantești, semn că își dăduse seama cu mult înainte de eroare.

Cum-necum, cele două lecții despre Dante au zăcut uitate până când, în 1855, manuscrisul autograf și o copie a sa au fost descoperite în Biblioteca Rinucciniana din Florența de dantologul Ottavio Gigli. Acesta este cel care le publică pentru prima dată, în antologia sa *Studi sulla Divina Commedia di Galileo Galilei, Vincenzo Borghini ed altri*, Felice Le Monnier, Florența, 1855 (*Studii despre Divina Comedie de Galileo Galilei, Vincenzo Borghini și alții*). Autograful și copia descoperite de Gigli se află în acest moment la Biblioteca Națională din Florența. Textul lecțiilor a fost editat după manuscris în volumul IX, dedicat scrierilor literare și apărut în 1899, din faimoasa ediție națională a operelor galileiene, îngrijită de Antonio Favaro. Cele două lecții au fost cuprinse în volumul dedicat exclusiv scrierilor literare galileiene îngrijit de Alberto Chiari (*Galileo Galilei, Scritti letterari*, Le Monnier, Firenze, 1970). Cea mai nouă ediție italiană a *Lecțiilor* este, după știința noastră, cea publicată în 2011, sub îngrijirea matematicianului Riccardo Pratesi (*Sillabe*, Livorno, 2011), care a modernizat grafia originală, a împărțit textul în subcapitole și l-a însoțit cu explicații și desene matematice.

Traducerea de față urmează ediția critică din 1970 a lui Alberto Chiari, care se conformează textului din ediția națională, respectiv manuscrisului. Singura libertate pe care ne-am luat-o a fost să intercalăm în câteva locuri un rând alb între paragrafe, pentru a evidenția reorientarea discursului și a înlesni lectura.

Așa cum rezultă și din edițiile citate mai sus, Galilei este autorul mai multor scrieri literare. Cele două lecții dantești sunt printre cele mai puțin cunoscute, studiate și traduse. Sunt și singurele care tratează o materie literară, o ficțiune precum *Infernul* lui Dante, în cheie matematică, mai precis geometrică, ceea ce le face cu atât mai interesante, căci ele oferă o interpretare total neobișnuită pentru noi, astăzi, textului dantesc. Celelalte, mici compoziții literare proprii și două texte, să le spunem de critică literară și stilistică, *Considerazioni*

al Tasso (Considerații cu privire la Tasso) și *Postille all' Ariosto (Adnotări la Ariosto)*, sunt de interes pentru a-l cunoaște mai bine pe Galilei, dar puțin semnificative în uriașa bibliografie critică pe seama celor mai mari autori de poeme cavalerești din Renașterea italiană. Toate sunt însă de folos pentru a înțelege un aspect important al marelui proiect galileian de înnoire a cunoașterii. Este vorba de limbaj. Încă de la prima pagină a lecțiilor, Galilei ne avertizează că limbaj va folosi și de ce, apoi ne oferă primul eșantion important al prozei lui de mai târziu: limpede, precisă, directă – aceasta în plină eferescență barocă a prozei literare a vremii –, terminologic exactă, fără însă a fi seacă. Fiindcă proiectul pomenit mai sus nu înseamnă numai matematizarea mișcării, experimentalismul și observațiile astronomice, pledoaria pentru heliocentrism și respingerea interpretării literale a Bibliei, ci și încercarea de a face știința accesibilă nu doar învățaților; de aceea el își asumă misiunea de a-i crea științei un limbaj specific, dar totodată ușor de înțeles; de aceea își va scrie toate operele importante în italiană, nu în latină; de aceea, două secole mai târziu, marele poet și filolog Giacomo Leopardi îl va considera pe Galilei cel mai mare prozator al veacului al XVII-lea. Ce exigențe a impus traducerii această limbă? Să fie clară și precisă, să folosească terminologia adecvată, să nu anuleze un anume parfum istoric care vine mai ales din sintaxă și frazare, nici dibăcia cu care Galilei își escamotează partizanatul florentin. Pentru cele câteva particularități terminologice sperăm să fie de ajuns notele de la sfârșit.

Cu excepția portretului lui Galilei realizat de Ottavio Leoni, reprodus la p. 2, toate ilustrațiile din cuprinsul volumului sunt în domeniul public.

În încheiere aș vrea să mulțumesc Editurii Humanitas pentru interesul și dăruirea cu care s-a aplecat asupra acestui proiect în anul Dante, îndeosebi redactorului cărții, Grigore Vida, pentru competența și acribia observațiilor sale.

SMARANDA BRATU ELIAN

**DOUĂ LECȚII
ȚINUTE
LA ACADEMIA
FLORENTINĂ
CU PRIVIRE LA
FORMA, LOCUL
ȘI MĂRIMEA
INFERNULUI
LUI DANTE**

Lecția întâi

Dacă ne pare lucru anevoios și uimitor [...] ¹ că, după îndelungi observații, veghind nopți la rând sau înfruntând primejdiile mării, oamenii au putut măsura și stabili distanțele dintre ceruri, mișcările lor mai iuți ori mai încete și raportul dintre ele, sau mărimea astrilor, nu doar a celor apropiați, ci și a celor aflați la mare distanță, precum și orice loc de pe Pământ și de pe mare – lucruri pe care, în parte sau pe de-a-ntregul, le vedem cu ochii –, încă și mai minunată trebuie să ne pară cercetarea și descrierea locului și formei Infernului, care, îngropat în măruntaiele Pământului și tăinuit simțurilor noastre, nu e cunoscut de nimeni prin experiență; căci, dacă e lesne să cobori în el, a ieși de-acolo e nespus de greu, cum bine ne învață spusa Poetului nostru:

Să lase-orice speranță cine-a-ntrat. ²

sau aceea a călăuzei sale:

...prea ușoară-i spre-Avern coborârea [...]

Doar că urcarea-ndărăt și ieșirea din nou la lumină...

Asta e truda, aici e povara! ³

Căci, lipsindu-ne mărturia orișicui, descrierea sa devine cum nu se poate mai anevoioasă. Cu toate acestea, pentru a ne explica întreg teatrul infernal, noi avem tot ce ne trebuie mulțumită sublimului regizor și arhitect care a fost Dante

al nostru; iar dacă cel care a dezvăluit cu nespusă pricepere minunata alcătuire a cerului și a reprezentat cu măiestrie locul unde se află Pământul a fost pe drept numit divin⁴, nu altfel trebuie numit, din pricinile arătate, și Poetul nostru.

Așadar, Dante descrie Infernul, dar ni-l lasă atât de învăluit în neguri, încât alții de după el s-au văzut nevoiți să trudească îndelung ca să-i explice arhitectura; dintre aceștia, doi sunt cei care au descris-o pe larg; unul este Antonio Manetti⁵, celălalt, Alessandro Vellutello⁶, acesta din urmă însă cu totul altfel decât cel dintâi; totuși, nici unul nu a făcut-o cu limpezime, dar nu din nepricepere, ci din cauza dificultății subiectului, care nu poate fi lesne explicat în scris. De aceea, noi, urmând porunca celui care e în măsură să ne poruncească⁷, am venit astăzi aici ca să vedem dacă, însoțind desenele⁸ cu explicații prin viu grai, putem lămurii, pentru cei care n-au înțeles, ce anume urmărește fiecare dintre ei; și, de va mai fi timp, să aducem în sprijinul fiecărei părți acele argumente care ne pot convinge că descrierile lor, neasemănătoare, respectă intenția Poetului; în cele din urmă, ne vom strădui să demonstrăm, de data aceasta cu argumentele noastre, care din cei doi este mai aproape de adevăr, adică de cum gândea Dante; astfel, poate că vom dovedi cât de nedrepte au fost calomniile aduse de Vellutello iscusitului* Manetti și, împreună cu el, întregii prea nobile și învățate Academii Florentine.

Dar, înainte de a purcede mai departe, cer iertare distinselor voastre urechi, deprinse să audă răsunând în acest lăcaș doar cuvintele cele mai alese și mai frumos ticluite din limba toscană cea pură, dacă se vor simți întinate de vreun cuvânt sau termen propriu artei de care ne slujim, împru-

* It. *virtuoso*.

mutat din greacă sau latină, căci subiectul însuși ne silește să vorbim așa.

Ordinea pe care o va urma raționamentul nostru, în înfățișarea primei opinii, este aceasta:

În primul rând, ne vom ocupa de forma și de mărimea totală a Infernului, atât în sine, cât și în comparație cu întreg Pământul.

În al doilea rând, vom vedea unde anume este el așezat, adică sub ce loc de pe suprafața Pământului.

În al treilea rând, vom vedea în câte trepte, diferite între ele potrivit cu depărtarea mai mare sau mai mică față de centrul lumii, este el împărțit, și care dintre aceste trepte sunt simple și care, dimpotrivă, sunt alcătuite din mai multe cercuri sau brăuri⁹, și din câte anume.

În al patrulea rând, vom măsura intervalul dintre o treaptă și alta.

În al cincilea, vom socoti lățimea fiecărei trepte și fiecărui cerc sau brâu.

În al șaselea rând, după ce am luat seamă la principalele lucruri pomenite mai sus, vom povesti pe scurt toată călătoria lui Dante în Infern, prilej cu care vom semnala unele amănunte folositoare pentru cunoașterea deplină a acelu loc.

Încep așadar explicând opinia lui Manetti și spun că, în privința formei, Infernul este asemenea unei suprafețe concave, numită conică, cu vârful în centrul lumii, iar baza aproape de suprafața Pământului. Dar mai bine să vorbim pe scurt și mai pe înțeles: socotind forma, locul și mărimea laolaltă, să ne închipuim o linie dreaptă care pornește din centrul Pământului (care este totodată centrul de greutate și centrul universului¹⁰) și ajunge la Ierusalim, precum și un arc de cerc care se întinde de la Ierusalim peste suprafața cuprinsului de uscat și ape¹¹ pe o lungime cât a douăsprezecea

parte din circumferința maximă a Pământului¹²: prin urmare, una din extremitățile arcului se află în Ierusalim; dacă de la cealaltă extremitate a lui trasăm o altă linie dreaptă [spre centrul Pământului], obținem un sector de cerc, delimitat de cele două drepte care pornesc de la centru și de arcul de care vorbeam; să ne închipuim apoi că, ținând nemișcată dreapta care unește Ierusalimul cu centrul Pământului, rotim arcul și cealaltă dreaptă, rotire în care ele decupează Pământul și se întorc de unde au plecat; astfel se va tăia din Pământ o porțiune de forma unui con; iar dacă ne-o închipuim scoasă din Pământ, în locul ei va rămâne o gaură de formă conică: acesta este Infernul. [Fig. 1]

Din cele spuse până acum avem mai întâi forma lui, apoi locul unde se află, fiind el așezat în așa fel încât punctul său cel mai de jos este centrul lumii, iar baza sau gura se află înspre acea parte a suprafeței Pământului care cuprinde în mijlocul său Ierusalimul, cum limpede spune Dante când, de îndată ce a trecut prin centru în cealaltă emisferă, îl aude pe Vergiliu rostind:

Te afli-acum sub bolta ce se-apleacă
potrivnic celei ce cuprinde-uscatul
sub culmea cărei fu sortit să zacă
cel răstignit ce n-a știut păcatul¹³

– ceea ce va fi întărit în al doilea cânt din *Purgatoriu*, aflându-se ei de-acum în cealaltă emisferă, prin aceste cuvinte:

Măritul soare ajunsese-n zarea
al cărei cerc când e-n zenit cuprinde
Ierusalimul, întărind strânsoarea.¹⁴

În ce privește mărimea, Infernul e adânc cât jumătate din diametrul Pământului; iar gura lui, anume cercul din jurul

Conul Infernului după Antonio Manetti

În Girolamo Benivieni, *Dialogo di Antonio Manetti, cittadino fiorentino circa al sito, forma, & misure dello Inferno di Dante Alighieri poeta excellentissimo*, Filippo Giunti, Firenze, 1506